

VEJDOVSKÁ, Barbora. *Vývoj morálního usuzování v případě imperativu poslušnosti vůči autoritě*. Praha, PedF UK, katedra psychologie, 2021. -47 s. + přílohy. (Bakalářská práce)
Posudek oponenta.

Studentka napsala velice zajímavou a náročnou práci, kde provedla vlastní „klinický“ (experimentální) výzkum u 60 dětí.

Východiskem jí byla publikace jejího vedoucího Miroslava Klusáka s názvem *Morální vývoj školáků a předškoláků: paradigmatické výzvy dle Jeana Piageta*. V bakalářské práci jde pak o porovnání právě Piagetovy koncepce s kritickou a alternativní koncepcí Williama Damona.

Pokud jsem informace autorky dobře pochopil, jde o následující konfiguraci. Piaget studuje mravní vývoj pomocí příkladů s tzv. nespravedlivě úkolující autoritou (studentka do výzkumu převzala pouze autoritu rodičovskou, mateřskou a otcovskou), a morální vývoj se mu pak odehraje jako posun od heteronomie (poslušnosti vůči vnější normě) k autonomii (vlastní normě) do podoby spravedlnosti s třemi složkami: rovnost, zásluhovost a slušnost, což nápadně připomíná společenský ideál demokracie, až si člověk říká, zda to nemá dokázat její genetickou přirozenost. Piaget přitom stanovuje 4 fáze, které mají být Poslušnost 1 (nepochopení spravedlnosti, resp. nespravedlnosti); Poslušnost 2 (pochopení spravedlnosti, ale poslušnost nadřazena rovnosti); Rovnost 1 (rovnost nadřazena poslušnosti); Rovnost 2 (slušnost navíc).

Damon zřejmě kritizuje Piageta za to, že morálku odvozuje pouze od vzdorování autoritě a přivádí do hry autonomii, která se objevuje při konfliktech s vrstevníky. K tomu jen poznamenávám, že podle Freuda je spravedlnost „reaktivní výtvar žárливosti“ a že lze vidět už velmi malé děti, protestující zejména vůči sourozenci, že něco nebylo „fair“. Tato linie není v práci příliš probrána, resp. je v ní velmi přítomna, ale bez reflexe (2 experimentální úkoly se týkají distributivní spravedlnosti v trojúhelníku dva sourozenci + nespravedlivý rodič). Odhaduji z údajů dál: když má pak Damon zkritizovat Piageta na jeho vlastní půdě (autorita je pokaždé jiný vztah, jakou různou moc může nad dítětem mít?), dochází k 6 stádiím: 0-A (nerozlišování svého pohledu od pohledu autority; žádné atributy autority); 0-B (autorita vyčleněna jako vnější síla; uvedeny nějaké její atributy, ale více méně ji nedefinující?; neposlušnost by měla špatné důsledky); 1-A (stejně jako předchozí, ale atributy relevantní: zvláštní síla); 1-B (autorita zvláštní dovednosti, které mohou být vyměněny za poslušnost; přesvědčení, že jedná v můj prospěch); 2-A (rovnocennost, jen má autorita větší zkušenosti; neočekává se zisk z poslušnosti; nepovažují za spravedlivé, ale chtějí se vyhnout následkům); 2-B (roli hraje konkrétní situace, kdy autorita nemusí mít lepší schopnosti).

Autorce připadá, že se Damon a Piaget v zásadě shodují, ale řekl bych, že Damon je empiricky jemnější a že ve svém jazyce popisuje cosi jako des-identifikaci od rodičů od nějakého stádia inkorporace k určité idealizaci a pak možná k selektivní interiorizaci. (Tyto procesy jsou podle mě v reálném životě velice nejasné, a těžko se odhaduje, nakolik v matce, když je mi 12, přežívá ona archaická, všemocná bytost, nebo nakolik ještě funguje otec, z kterého jsem si během Oidipa potřeboval udělat hrozného Kastrátora.)

Po teoretickém porovnání Piageta s Damonem přichází autorka s vlastním „klinickým“ výzkumem, jehož si velmi cením (navíc v podmínkách covidu), ale jehož designu moc nerozumím: zadá dětem ve 3 věkových skupinách 2 situace podle Piageta (obě nespravedlivé sourozenecky, první s „unavenou matkou“, druhou s otcem, který z pohodlnosti nechtěl čelit reptání jednoho, a tak stále úkoloval chudáka druhého), kde odpovědi kategorizuje podle 4 stádií Piageta, a 1 situaci podle Damona (matka nedodrží smlouvu a nepustí dítě ven, i když si uklidilo pokoj, protože se „špatně vyspala“), kterou kategorizuje podle Damona. Nebylo by bývalo vhodnější spíše kategorizovat situace podle obou teoretiků a porovnat jejich vhodnost?

Její české výsledky jsou pak takové, že autonomie podle autorky nastupuje rychleji, než tomu bylo u Piageta. K tomu jen poznamenávám, že nad celým tímto výchozím Piagetovým modelem se vznáší nekontrolovatelné *bias*: a sice pozice výzkumníka, který je také dospělou autoritou, takže respondent má před sebou kohosi jako téměř rodiče; výzkumník pak musí působit tak, aby přesto umožnil dítěti plnou identifikaci s postavou hrdiny a uvolněnou řeč, a neindukoval „poslušné“ odpovídání.

Nechápu také zavedení podivného faktoru matčiny „únavy“, který podle autorky silně ovlivnil výsledky. Také si nejsem jist, že braní ohledu právě na únavu matky můžeme považovat za kategorii autonomní „slušnosti“, kdy pro dítě v raném období není někdy nic strašnějšího než vidět ztrátu matčiny síly. Jak je tomu v obdobích pozdějších? Jde stále o tutéž matku? Šlo by i spekulovat v trojúhelníku: matka byla nespravedlivá, ale když jí teď pomohu, bude mě mít raději než rivalského sourozence.

Jiný příklad: autorka se na s. 43 diví, že „většina dětí by Damonovu nespravedlivou matku uposlechla a zůstala doma, zatímco Piagetova nespravedlivě úkolující otec by 70 % dětí neuposlechlo a požadovalo by rovnost mezi sourozenci. Zdůvodnění tohoto zjištění by mohlo být předmětem dalšího zkoumání.“ Ano, ale vždyť otec požadoval práci vzhledem k rivalovi, zatímco matka nepustila dítě ven: kdyby uteklo samo z domu, co by to mohlo mít za následky! Co kdyby mu řekla, Chtěl jsi ven, tak si tam zůstaň, už tě domů nepustím!

Jinými slovy, zmíněné situace jsou podle mě nabity významy, které přesahují zdaleka kognitivní úroveň „chápání“ a model hetero vs. auto.

Nechci ovšem výzkum v jeho *gros* zpochybnit, neboť přece jen hlavní tendence vyjadřuje. Je také záslužné, že se po Jarmile Kotáskové a Miroslavu Klusákovi někdo experimentálně morálnímu vývoji u nás věnoval a zavedl sem zajímavého autora, jakým je William Damon.

Práci plně doporučuji k obhajobě.

V Praze 20. 7. 2021

doc. Miloš Kučera, CSc.